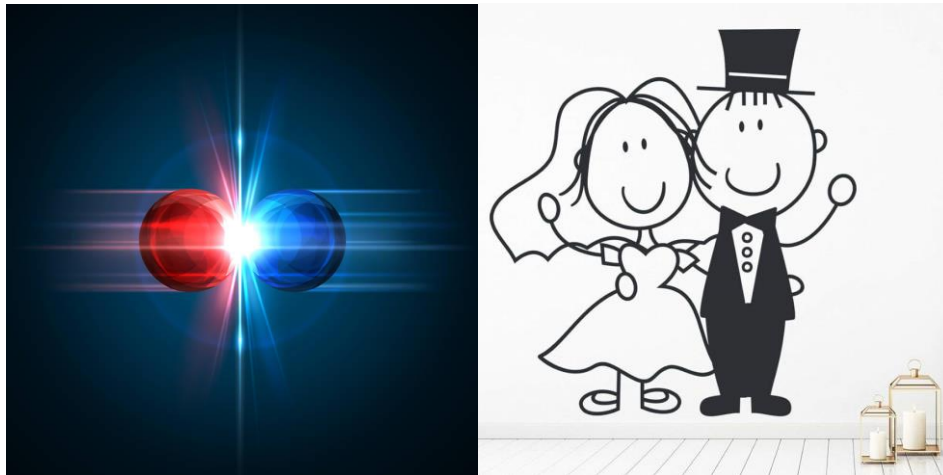

Financiële verslaggeving en
duurzaamheidsverslaggeving:
Botsende beginselen of
een harmonieus huwelijk?

Afscheidsrede Prof. dr. Martin Hoogendoorn RA

13 maart 2026

Geachte Rector Magnificus,
Geachte decanen en leden van de raad van bestuur,
Beste collega's, huidige en voormalige studenten en familie en vrienden.

In september 1976 zat ik hier ook in deze aula als eerstejaarsstudent economie. Vandaag is de cirkel rond.

Welkom allemaal, wat fijn dat u hier vandaag bent om mijn afscheidsrede bij te wonen.

En dat nog wel op vrijdag de 13^e! U heeft gelukkig geen paraskevidekatriafobie. Deze term is bedacht door de Amerikaanse therapeut en historicus Donald E. Dossey, die zich gespecialiseerd heeft in het behandelen van mensen die kampten met irrationele angsten. De term is een samenstelling van de Griekse woorden voor vrijdag de dertiende: *paraskevi* (vrijdag), *deka* (10) en *tris* (3)¹.

Volgens het Centrum voor Verzekeringsstatistiek klopt het voor Nederland niet dat vrijdag de 13^e meer ongelukken zou brengen. Integendeel: er komen op vrijdag de 13^e bij de verzekeraars juist minder ongevalsmeldingen binnen dan op andere dagen. Dit zou echter veroorzaakt kunnen worden doordat mensen op die dag extra voorzichtig zijn, of zelfs thuisblijven.

U bent misschien wel extra voorzichtig, maar niet thuisgebleven. Ook de mensen die wel zijn thuisgebleven en via de live-stream aangesloten zijn, heet ik uiteraard van harte welkom.

Mijn afscheidsrede draagt als titel Financiële verslaggeving en duurzaamheidsverslaggeving: Botsende beginselen of een harmonieus huwelijk? Ik behandel dit onderwerp in vier blokken: financiële verslaggeving, duurzaamheidsverslaggeving, botsende beginselen?, en harmonieus huwelijk? Ik kijk terug, èn vooruit.

Ik laat de bronvermeldingen vandaag achterwege. Uiteraard zijn deze wel opgenomen in de geschreven versie.

¹ Bron; Wikipedia 'Vrijdag de dertiende' (gelezen op 25 januari 2026).

I. Financiële verslaggeving

We zijn vandaag in Rotterdam, en dat komt goed uit. Want in Rotterdam is mijn vak begonnen. Niet op zo'n fraaie wijze, maar het levert wel een mooi verhaal op. Vakgenoten kennen dat ongetwijfeld.

Lodewijk Pincoffs was een koopman en reder in Rotterdam, die een belangrijke rol speelde bij de totstandkoming van de Rotterdamse havens². Hij stond zowel economisch als politiek in hoog aanzien. Hij bezat diverse ondernemingen waaronder de Afrikaansche Handelsvereeniging. Aan de aandeelhouders rapporteerde hij fraaie winsten en zij kregen regelmatig dividend. In werkelijkheid was sprake van grote verliezen. De cijfers werden niet gecontroleerd.

In 10 jaar tijd, van 1869 tot 1879, werd een winst gerapporteerd van 2 miljoen gulden, terwijl in werkelijkheid bijna 8 miljoen verlies werd geleden.

Toen de jaarrekeningfraude in 1879 aan het licht kwam, vluchtte Pincoffs naar de Verenigde Staten. De onderneming werd failliet verklaard en de schulden konden niet worden terugbetaald. Hij werd door de Hoge Raad bij verstek veroordeeld tot 8 jaar gevangenisstraf wegens valsheid in geschrifte en bedrieglijke bankbreuk.

Dat is het niet fraaie gedeelte, nu het mooie stuk, in vier bedrijven:

1. Het heeft even geduurd, en een direct verband is misschien wat ver gezocht, maar uiteindelijk heeft onder andere dit eerste boekhoudschandaal³ in 1928 geleid tot wetgeving die NV's verplichtte tot openbaarmaking van hun balans en winst- en verliesrekening.
2. Wel een direct verband bestaat er met de oprichting van het eerste Nederlandse accountantskantoor, in Rotterdam in 1883: Het Bureau van Boekhouding 'Confidentia', de voorloper van het huidige EY, waar ik met veel plezier bijna 25 jaar heb gewerkt, naast mijn universitaire werkzaamheden.
3. En in het vervolg daarop is deze universiteit, toen nog geheten Nederlandse Handelshoogeschool, in 1915, als eerste in Nederland begonnen met een academische accountantsopleiding, een

² Zie ook Hoogendoorn (1996), pag. 8.

³ Camfferman (2015). Hij noemt de ondergang van de Noordbrabantsche Bank in 1901/1902 als de meer directe aanleiding voor Troelstra om nieuwe wetgeving af te dwingen wegens 'ergerlijke knoeierijen' (pag. 219).

postdoctorale opleiding in de 'rekeningwetenschap'⁴. Met enorm veel plezier ben ik sinds 2003 bij deze opleiding betrokken geweest⁵.

4. Ondanks zijn verleden wordt Pincoffs in het hedendaags Rotterdam weer geëerd. Er staat een standbeeld van hem op de Kop van Zuid, een weg, een brug en een plein zijn naar hem genoemd, en er is een Pincoffs-hotel.

Fast forward naar het heden. De regelgeving omtrent financiële verslaggeving heeft een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Het enkele artikel 42 in het Wetboek van Koophandel heeft plaatsgemaakt voor meer uitgebreide wettelijke bepalingen en vooral voor standaarden en richtlijnen. Internationaal kennen we de International Financial Reporting Standards (IFRS) van de IASB en in Nederland de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ). De bundels bevatten ongeveer 5000 respectievelijk 2000 pagina's aan regels, inclusief achtergronden en toelichtingen.

Anno 2026 is de regelgeving rondom financiële verslaggeving wel zo'n beetje uitgekristalliseerd. Grote projecten staan er niet meer op de agenda.

Er is één aspect waar ik nog aandacht voor vraag en dat is de status van de RJ-Richtlijnen. Ter Hoeven⁶ heeft daar recentelijk aandacht aan besteed. De RJ-Richtlijnen worden niet in de wet genoemd, maar zijn een nadere invulling van de maatschappelijk aanvaardbare normen die aan een jaarrekening ten grondslag liggen. In de jurisprudentie van de Ondernemingskamer worden de RJ-Richtlijnen aangeduid als 'een belangrijk oriëntatiepunt en gezaghebbende kennisbron (...) voor wat in het concrete geval als aanvaardbaar heeft te gelden'⁷. Dat betekent dat gewoonlijk alleen van de stellige uitspraken in de Richtlijnen wordt afgeweken als daarvoor goede gronden bestaan.

⁴ Vergoossen (2024).

⁵ Eigenlijk al iets eerder, van ongeveer 1985 tot 1992, als mededocent van het vak Bedrijfshuishoudkunde voor Accountants, met mijn promotor Prof. Rien van Hoepen. In die tijd lag mijn hoofdfunctie bij de vakgroep Kosten- en winstbepalingsvraagstukken.

⁶ Ter Hoeven (2025).

⁷ Zie de uitspraak van de Hoge Raad van 10-2-2006 inzake SOBI versus KPN [ECLI:NL:HR:2006:AU7473](#)) en o.a. de beschikkingen van de Ondernemingskamer inzake Momentum Capital B.V. (ECLI:NL:GHAMS:2023:1971) en Olympus Investment Midco B.V. (Sport City) (ECLI:NL:GHAMS:2023:1765 en ECLI:NL:GHAMS:2023:2911).

Wat mij in dit verband verbaast is dat, waar iedere onderneming die IFRS toepast dit uitdrukkelijk vermeldt, een vergelijkbare vermelding ontbreekt bij veruit de meeste RJ-toepassers. Hier ligt een taak voor ondernemingen. En natuurlijk moeten de accountants dan ook in hun verklaring deze 'compliance' aangeven. Ik doe een beroep op de NBA en de controlerend accountants om op dit punt de transparantie in de jaarverslaggeving te verbeteren. Laaghangend fruit, doet geen pijn, maar is wel belangrijk.

Ik sluit af met een best practice. Dat zijn vrijwel alle onderwijsinstellingen, en ik citeer uit de jaarrekening 2024 van de Erasmus Universiteit: "De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de stellige uitspraken van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, die uitgegeven is door de Raad voor de Jaarverslaggeving." ⁸ De zin loopt niet helemaal lekker, maar de bedoeling is duidelijk. Jammer dat in de accountantsverklaring bij deze verantwoording de verwijzing naar de Richtlijnen ontbreekt.

⁸ <https://publicaties.eur.nl/jaarverslag-2024/jaarrekening-2024>.

II. Duurzaamheidsverslaggeving

Twee kooplieden van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), Leendert Jansz en Mattijs Proot, schreven in juli 1649 een "Remonstrantie". Dit wordt gezien als een van de allereerste rapporten die niet alleen over financiële winst sprak, maar ook over de sociale en ecologische impact van het vestigen van een basis bij Kaap de Goede Hoop⁹. Ik heb deze informatie gevonden via AI; ik kan er niet omheen die term vandaag een keer te laten vallen.

Echte aandacht kreeg het onderwerp ruim 30 jaar geleden, in 1995. Shell wilde het olieplatform 'Brent Spar' in de Noordzee laten afzinken, maar werd door milieuorganisaties als Greenpeace gedwongen tot ontmanteling op land. In reactie hierop publiceerde Shell in 1997 het rapport 'Profits and Principles – Does there have to be a choice?', later met als titel 'People, Planet and Profits'. Dit was een van de eerste grote rapporten waarin naast financiële gegevens ook vrijwillig sociale en milieuprestaties werden opgenomen.

Afgezien van de VOC, gaat de geschiedenis van de duurzaamheidsverslaggeving dus veel minder ver terug dan die van de financiële verslaggeving. De regelgeving die daarna ontstond was een nogal onoverzichtelijke brij, met vele organisaties die regels uitvaardigden. Hiervan noem ik in het bijzonder de IIRC (International Integrated Reporting Council) die een raamwerk voor 'Integrated Reporting' ontwikkelde¹⁰, en de GRI (Global Reporting Initiative)¹¹. Op het IIRC kom ik hierna nog terug.

Uiteindelijk lijken nu als belangrijkste over te blijven de ISSB (International Sustainability Standards Board, een zusje van de IASB) en de regelgeving van de Europese Unie: de CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) en de daarop gebaseerde ESRS (European Sustainability Reporting Standards). Zeer grote ondernemingen zijn op grond van de CSRD verplicht uitgebreide informatie te verschaffen over ESG, Environment (milieu), Social (mensen) en Governance (goed bestuur).

⁹ Hardyman (2024).

¹⁰ International Integrated Reporting Council (2021). Dit is een actualisering van het eerdere rapport uit 2013. De IIRC is inmiddels ondergebracht bij de IFRS Foundation en vormt samen met de Sustainability Accounting Standards Board (SASB) de Value Reporting Foundation (VRF).

¹¹ Zie: www.globalreporting.org.

Uit onderzoek blijkt dat er grote tevredenheid is over de eerste toepassing van de CSRD in de Nederlandse praktijk¹².

Voor veel grote ondernemingen, en voor alle middelgrote en kleinere ondernemingen, wordt duurzaamheidsverslaggeving een vrijwillige exercitie. In de geschreven versie ga ik nader in op enkele aspecten van verplichte en vrijwillige duurzaamheidsverslaggeving.

Aan de vrijwillige rapportage wil ik op deze plaats nog een aantal woorden wijden. Als er geen verplichting is, komt de stakeholder niet zonder meer te weten of de onderneming duurzaam is. Vanuit de economische theorie is hier sprake van een kosten-batenafweging. Rapporteren over mens en milieu kost geld, niet alleen het rapporteren zelf, maar ook het op betrouwbare wijze registreren van de achterliggende feiten. En voor betrouwbaarheid naar buiten toe moet er vaak ook wel een accountant naar kijken. En er moeten kosten worden gemaakt om duurzaam te zijn.

Wat levert het op? Ook hier draait het om de stakeholders. Als een bank minder rente vraagt voor een lening bij het behalen van een reductie in de CO₂-emissie, kan het lonen om die reductie tot stand te brengen en daarover te rapporteren. Als de overheid of een onderneming eisen stelt aan de duurzaamheid van zijn leveranciers, kan een duurzaam beleid bijdragen aan omzet en winst. Werknemers willen misschien liever werken bij een duurzame onderneming. En de uiteindelijke consument kan ook zijn eigen keuzes maken bij de aankoop van producten, bijvoorbeeld door bij de aankoop te letten op duurzaamheidskeurmerken.

Eigenlijk staat of valt alles bij het gedrag en de wensen van de stakeholders. En met de huidige president in het White House kun je in de Verenigde Staten maar beter niet trots zijn op duurzame prestaties. Hopelijk kunnen we in Europa ook op dat punt een eigen koers varen, en een scherpere koers. De beursfondsen hebben met hun duurzaamheidsverslaggeving in 2024 laten zien hoe het moet. Laten we hopen dat hun voorbeeld veel navolging krijgt.

¹² Brouwer et al 2025 / AFM (2025); zie ook Dinant (2025) / FD Henri Sijthoffprijs (2025).

III. Botsende beginselen?

Ik heb tot nu toe financiële verslaggeving en duurzaamheidsverslaggeving afzonderlijk behandeld. Maar als we duurzaamheid serieus nemen, en dat doen we in Europa, dan komt de vraag op of beide vormen van verslaggeving niet sterker geïntegreerd moeten worden.

In deze sectie onderzoek ik of de beginselen van financiële verslaggeving en duurzaamheidsverslaggeving botsen. Het woord 'beginselen' is niet helemaal adequaat, maar ik heb ervoor gekozen om voor mij ook terminologisch de cirkel rond te maken. Voordat ik in 2003 aan de Erasmus Universiteit werd benoemd, was ik hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Mijn oratie uit 1993 daar droeg de titel 'Botsende beginselen in de externe verslaggeving'. Dat ging overigens alleen maar over de jaarrekening, met de toepassing van het realisatiebeginsel en het voorzichtigheidsbeginsel.

Overigens is ook het woord 'botsing' heftiger dan ik bedoel, zoals u zult merken.

Ik begin met aspecten die duidelijk overeenstemmen. Zo zijn de kwalitatieve kenmerken van goede informatie in ESRS grotendeels gelijk aan die in het Conceptual Framework van de IASB (ten behoeve van de jaarrekening): relevantie en getrouwe weergave als fundamentele kenmerken, en als aanvullende kenmerken vergelijkbaarheid, controleerbaarheid en begrijpelijkheid¹³. Ook is de consolidatiekring, de in de geconsolideerde verslaggeving te betrekken entiteiten, aan elkaar gelijk en gebaseerd op 'control', beschikkingsmacht¹⁴. En diverse regels omtrent de jaarrekening gelden ook voor het duurzaamheidsverslag, zoals het rekening houden met gebeurtenissen na balansdatum¹⁵ en de correctie van fouten¹⁶.

Ik ga nu 6 'botsingen' met u bespreken¹⁷.

1. Verschil in doelstellingen

¹³ ESRS 1.19-20 en Bijlage B 'Kwalitatieve kenmerken van informatie' (KK 1 t/m KK 20). In de [Draft] ESRS van november 2025 worden de kwalitatieve kenmerken genoemd in ESRS 1.19 en worden deze ook uitgewerkt in bijlage B. Anders dan in het IASB Conceptual Framework wordt het kenmerk van 'tijdigheid' niet afzonderlijk genoemd.

¹⁴ ESRS 1.62.; [Draft] ESRS 1.61 (November 2025).

¹⁵ ESRS 1.93-94; [Draft] ESRS 1.97-98 (November 2025).

¹⁶ ESRS 1.96-101; [Draft] ESRS 1.99-100. (November 2025).

¹⁷ Inspiratie hiervoor heb ik onder andere gevonden in Wagenhofer (2024).

Financiële verslaggeving is gericht op het weergeven van de financiële positie en financiële resultaten, hetgeen leidt tot onder andere een balans en een winst- en verliesrekening. Daarbij gelden criteria voor het mogen opnemen van posten, zoals een relatie met het verleden ('past event'). Duurzaamheidsverslaggeving is gericht op het weergeven van informatie over materiële impacts, risico's en kansen met betrekking tot duurzaamheidsthema's op milieu-, sociaal- en governancegebied. Dat leidt niet tot een balans, maar wel tot het opnemen van toekomstgerichte informatie.

Hiermee hangt samen dat in het duurzaamheidsverslag doelen ('targets') op korte en langere termijn worden opgenomen, zelfs tot aan 2050. Bij een jaarrekening is dat niet passend.

2. Begrippen hebben soms een verschillende betekenis

Dezelfde begrippen hebben soms een verschillende betekenis.

Een voorbeeld is het begrip materialiteit. Voor de jaarrekening is informatie van materieel belang indien redelijkerwijs verwacht kan worden dat het weglaten, onjuist weergeven of versluieren van informatie invloed zou kunnen hebben op de economische beslissingen die de gebruikers van de jaarrekening nemen¹⁸.

In het duurzaamheidsverslag gaat het niet primair om economische beslissingen die stakeholders nemen, maar om dubbele materialiteit, impactmaterialiteit (impact op mens en milieu) en financiële materialiteit (duurzaamheidsaspecten die risico's en kansen bieden voor de financiële positie, resultaten en kasstromen)¹⁹.

Zelfs het begrip 'financiële materialiteit' in het duurzaamheidsverslag heeft een andere betekenis dan materialiteit in het financiële verslag, omdat materialiteit in het financiële verslag beperkt is tot de effecten op gerapporteerde cijfers, terwijl 'financiële materialiteit' in het duurzaamheidsverslag ook gericht is op toekomstige financiële effecten²⁰.

Een tweede voorbeeld is het woord 'verplichting' of 'commitment'²¹. Voor opname in de balans heeft een verplichting een bindend karakter, terwijl in een duurzaamheidsverslag sprake kan zijn van een streven, een

¹⁸ RJ 940.

¹⁹ ESRS 1.3; in de [Draft] ESRS van november 2025 is wel een definitie van materialiteit opgenomen die voor een groot deel aansluit op die voor de financiële verslaggeving, maar de uitwerking blijft verschillend.

²⁰ ESRS 1.47-51; [Draft]ESRS 1.46-51 (november 2025)

²¹ Uit EFRAG (2025), o.a. pag. 9.

ambitie. De mededeling dat de onderneming zich verplicht om in 2030 een bepaalde reductie van broeikasgassen te bewerkstelligen, leidt nog niet tot een verplichting in de balans.

3. Aggregatie van datapunten

In de financiële verslaggeving staan de balans, winst- en verliesrekening en het kasstroomoverzicht centraal. De transacties en gebeurtenissen worden vertaald in een geldeenheid. Daardoor kunnen we aggregeren tot begrippen als winst en eigen vermogen.

Aggregatie van datapunten in het duurzaamheidsverslag is lastig, waardoor er geen overall uitkomst is. Datapunten kennen een grote variëteit, zoals emissie van broeikasgassen²², het waterverbruik²³ en het aantal werkgerelateerde ongevallen²⁴. Probeer dat maar eens bij elkaar op te tellen.

4. Reikwijdte van rapportering

De jaarrekening is gericht op de groep, de entiteiten die onder gemeenschappelijke leiding staan. Het duurzaamheidsverslag heeft echter een verdergaande dimensie: het betreft ook de waardeketen ('value chain') in de rapportering; zowel de kant van leveranciers en dienstverleners ('upstream') als die van afnemers/consumenten ('downstream')²⁵.

Een markant voorbeeld is de Scope 3-CO₂ -emissie : de emissie van de gehele waardeketen van de rapporterende eenheid. Er is daarbij veel overlap. Dezelfde emissie wordt gerapporteerd door verschillende ondernemingen: wat voor de ene onderneming een Scope 3-emissie is, is voor de andere een Scope 1-emissie (emissie van de onderneming zelf). Een dergelijke concept past niet in het systeem van financiële verslaggeving.

5. Compliance versus true and fair view²⁶

²² ESRS E1.

²³ ESRS E3.

²⁴ ESRS S1.88; [Draft] ESRS S1.36 (november 2025).

²⁵ ESRS 1.5.

²⁶ Zie Accountancy Europe (2025).

De jaarrekening dient te voldoen aan het inzichtvereiste, dient een 'true and fair view', een getrouw beeld, te geven. Maar de in 2024 gepubliceerde duurzaamheidsverslagen zijn, mede in navolging van het advies van de NBA²⁷, slechts gericht op 'compliance': het verslag voldoet aan de regels. Een duidelijk minder vergaande benadering. Dit is niet zozeer een botsend beginsel, maar wel een verschil in de praktijk.

6. Aard van de accountantsverklaring

Dat laatste geldt ook voor de afgegeven accountantsverklaringen. Waar jaarrekeningen moeten worden voorzien van een controleverklaring ('reasonable assurance'), vereist de CSRD slechts een beoordelingsverklaring ('limited assurance'). Uit de in 2024 gepubliceerde duurzaamheidsverslagen²⁸ blijkt dat in Europa geen enkel duurzaamheidsverslag is voorzien van een controleverklaring. Wel is soms 'reasonable assurance' verstrekt bij een specifiek aantal datapunten. Alle verklaringen waren goedkeurend.

²⁷ NBA (2024).

²⁸ Ter Hoeven et al, 2025.

IV Harmonieus huwelijk?

Zijn de hiervoor genoemde punten een belemmering om duurzaamheids- en financiële informatie daadwerkelijk te integreren? In het laatste deel van deze afscheidsrede onderzoek ik welke mogelijkheden er zijn om tot een goede integratie te komen van financiële verslaggeving en duurzaamheidsverslaggeving²⁹. Als u had verwacht dat ik in zou gaan op wanneer een huwelijk harmonieus is, moet ik u teleurstellen. Ik heb deze term bedoeld in figuurlijke zin.

Eerder noemde ik de IIRC. Aan de basis daarvan ligt de Zuid-Afrikaanse Mervyn King^{30,31}. Het IIRC-raamwerk gaat daarbij uit van zes kapitalen: financieel kapitaal, dienstenkapitaal, intellectueel kapitaal, menselijk kapitaal, sociaal kapitaal en natuurlijk kapitaal. Interessant is dat hier niet alleen de ESG-onderwerpen een plaats krijgen, maar ook het financieel kapitaal³². De CSRD is uitsluitend gericht op ESG en als zodanig, anders dan de IIRC, niet gericht op integratie met de financiële gang van zaken.

Een voorafgaande vraag is uiteraard: is een dergelijke integratie ook nuttig? In de geschreven versie van deze rede ga ik uitgebreid in op de empirische onderzoeken waarin deze vraag wordt behandeld³³. De algemene conclusie die uit deze onderzoeken kan worden afgeleid is dat integratie van financiële en duurzaamheidsverslaggeving waarderelevant is.

Ik noem 7 punten.

1. Opnemen in één verslag

De in het verleden gebruikelijke praktijk, om een duurzaamheidsverslag, maatschappelijke verslag of sociaal verslag op te nemen in een afzonderlijk document, is grotendeels verdwenen, maar bestaat nog

²⁹ Zie ook Hoogendoorn (2025).

³⁰ Mervyn E. King is Senior Counsel en voormalig rechter van het Hooggerechtshof van Zuid-Afrika. Hij is buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit van Zuid-Afrika op het gebied van Corporate Citizenship.

³¹ Zie o.a. King (2011).

³² Op de rol van de externe accountant bij geïntegreerde verslaggeving wordt ingegaan in Kamp-Roelands (2011). Kritiek op de IIRC komt van Flower (2015), die vindt dat de focus teveel is gericht op de waarde voor beleggers in plaats van de waarde voor de maatschappij.

³³ Zie appendix 3.

steeds³⁴. Een voorbeeld is Zeeman, in 2025 de meest duurzame onderneming van Nederland in de textielindustrie³⁵. Voor een goede integratie is een voorwaarde dat de informatie wordt opgenomen in één overkoepelend verslag.

2. Connectiviteit

In december 2025 heeft EFRAG een boeiend Discussion Paper gepubliceerd: 'Connectivity of Financial and Sustainability Reporting'. Collega Leo van der Tas is een van de hoofdauteurs daarvan. Uitgaande van de bestaande wet- en regelgeving wordt in deze publicatie nagegaan hoe de connectiviteit, de onderlinge verbondenheid, tussen financiële en duurzaamheidsverslaggeving kan worden versterkt³⁶.

Aspecten van connectiviteit zijn:

- Voorkomen dat dezelfde informatie op verschillende plaatsen in het jaarverslag wordt opgenomen³⁷.
- Zorgen dat de in beide verslagen opgenomen informatie coherent en consistent is.
- Het opnemen van onderlinge verwijzingen.
- Het opnemen van reconciliaties van financiële bedragen.

Een voorbeeld van connectiviteit in de praktijk is ook de pagina aan het begin van het jaarverslag met het overzicht van kengetallen. In figuur 1 ziet u het voorbeeld van Heineken in 2024: naast financiële kengetallen ook data over diversiteit, CO₂-emissie, waterverbruik en verantwoordelijke consumptie. Op uw consumptie moet u nog even wachten.

³⁴ Dassen (2011) geeft aan dat in het begin deze separate rapporten in een aantal gevallen het niveau van een corporate brochure niet overstegen, vanwege de *cherry-picking* die plaatsvond in de onderwerpen waarover verslag werd gedaan.

³⁵ Zeeman, Maatschappelijk Verslag 2024 ([mvo-verslag-2024-nl.pdf](#)). Zeeman was volgens de Sustainable Brand Index 2025 de Industry Winner in de categorie Clothes & Fashion ([Nederlandse consumenten zien Zeeman als meest duurzame merk in kledingindustrie . | Zeeman](#)).

³⁶ Het Discussion Paper begint met een mooie quote uit een rapport in 2024 van de European Systemic Risk Board: "Failing to ensure connectivity between accounting and sustainability standards can have negative effects on the quality of information disclosed to capital markets, with potentially system-wide consequences."

³⁷ Dat kan worden voorkomen door een zogenaamde 'incorporation by reference', het opnemen in het duurzaamheidsverslag door middel van (slechts) een verwijzing naar een ander onderdeel van het jaarverslag.

Figuur 1. Heineken, Annual Report 2024.

3. True and fair view

Ook voor het duurzaamheidsverslag dient een compliance-benadering plaats te maken voor het weergeven van het meer omvattende 'true and fair view'³⁸. En dat past ook beter bij het doel van ESRS. Het feit dat elke organisatie haar eigen dubbele materialiteitsanalyse moet maken en de eis dat ook relevante entiteitsspecifieke informatie moet worden opgenomen (zodat niet kan worden volstaan met de in de ESRS genoemde datapunten) wijzen duidelijk op het getrouwe-beeldkarakter van de standaarden.

³⁸ Zoals ook onder andere Bartels (2025) en Kamp-Roelands en De Waard (2025) betogen.

De eis van 'fair presentation', als equivalent van 'true and fair view'³⁹, komt in de huidige ESRS niet voor, maar wel in de voorgestelde vereenvoudigde ESRS⁴⁰.

4. De accountantsverklaring

Nog zo'n gemakkelijke integratiestap: ook voor het duurzaamheidsverslag een controleverklaring, zodat de accountantswerkzaamheden met dezelfde diepgang worden uitgevoerd als bij de jaarrekening. Dat geeft het signaal dat de betrouwbaarheid van niet-financiële informatie net zo belangrijk is als die van financiële informatie⁴¹.

5. Opheffen van grenzen tussen jaarrekening en duurzaamheidsverslag

In het genoemde Discussion Paper van EFRAG wordt veel aandacht besteed aan de afgrenzing: welke informatie past bij de jaarrekening en welke bij het duurzaamheidsverslag? Discussie kan hierbij bijvoorbeeld ontstaan bij informatie over risico's en toekomstgerichte informatie. Een ander voorbeeld betreft de toelichting op immateriële activa die zijn gerelateerd aan duurzaamheid (zoals de waarde van eigen werknemers, die niet in de balans mag worden opgenomen).

Dit roept de vraag op waarom we de grenzen tussen jaarrekening en duurzaamheidsverslag in stand houden. Ik haal hier graag de woorden aan van de Canadese president Mark Carney op het World Economic Forum 2026 in Davos: "Nostalgia is not a strategy".

Als niet-financiële prestaties even belangrijk zijn als financiële prestaties, dan zouden deze met gelijke importantie moeten worden gerapporteerd,

³⁹ In 1997 is de IASB overgegaan van de term 'true and fair view' naar 'fair presentation' om aan te sluiten op de terminologie van de Amerikaanse Financial Accounting Standards Board (FASB). Zie IAS 1.15, ongewijzigd voortgezet als IAS 8.6A. Dat beide begrippen dezelfde betekenis hebben blijkt o.a. uit Financial Reporting Council (2011).

⁴⁰ [Draft] ESRS 1.19-21 (november 2025). In de huidige ESRS wordt wel gesproken over 'faithful representation' of 'getrouwe weergave', (ESRS 1, Bijlage B) maar dat is een beperkter begrip.

⁴¹ Kamp-Roelands en De Waard (2025) hebben in een recent artikel een pleidooi gehouden voor meerdere assurancerapporten bij het duurzaamheidsverslag, om het verschil in zekerheid per materieel thema te benadrukken. Ik ben daar geen voorstander van. Ook de jaarrekening wordt gekenmerkt door verschillende maten van zekerheid. Vergelijk de post goodwill met liquide middelen, of schulden met voorzieningen. Toch volstaan we met één verklaring. De oplossing ligt naar mijn mening in het beschrijven van de onzekerheden in de verantwoording zelf, niet in een omslachtig assurancerapport. Uiteraard kan wel als onderdeel van de verklaring via key audit matters bijzondere aandacht worden gevraagd voor de posten met een hoger onzekerheidskarakter, met verwijzing naar de verantwoording zelf.

en dan dient het bestuur voor beide in gelijke mate verantwoordelijk te zijn⁴².

En dan past ook een functiebenaming als CFO, Chief Financial Officer, niet meer, omdat die titel teveel nadruk legt op de financiële kant. Het alternatief van Chief Value Officer⁴³ is nog maar door een enkele onderneming omarmd. Ik noem Gasunie en Vebego. De Impact Economy Foundation is in 2023 begonnen met de verkiezing van de Chief Value Officer of the Year, maar alle winnaars, 3 tot 4 per jaar, hanteren nog wel altijd de titel CFO.

6. Aggregatie door middel van ratings

Het resterende botsende beginsel is dat van aggregatie. Aggregatie is voor integratie overigens geen noodzaak, maar kan wel helpen bij de efficiënte beoordeling van de duurzaamheidsprestaties.

Een vorm van aggregatie vindt plaats door middel van ratings⁴⁴. Een ESG-rating is vergelijkbaar met een credit-rating. De rating geeft informatie over de duurzaamheidsprestaties van een onderneming. Een voorbeeld zijn de ESG-ratings van MSCI⁴⁵. Voor alle duidelijkheid: deze ratings gaan niet alleen over 'environment', maar ook over 'social' en 'governance'. Omdat ESG-ratings een steeds belangrijkere rol spelen voor beleggers en voor het bevorderen van vertrouwen in duurzame investeringen, en tot nu toe de wijze van totstandkoming van de ratings vaak een 'black box' is⁴⁶, heeft de EU op 27 november 2024 een verordening gepubliceerd⁴⁷ die van kracht wordt per 2 juli 2026. Dit zorgt ervoor dat investeerders en

⁴² Dat de doelstellingen van het duurzaamheidsverslag en de jaarrekening verschillend zijn, vormt met een duidelijke structurering van het jaarverslag geen belemmering voor het opheffen van de grenzen. Dat geldt ook voor de verdere reikwijdte van rapportering die duurzaamheidsverslaggeving met zich brengt, de keteninclusie. Zie ook De Waard (2021), die een driedeling voorstelt: bestuursverslag, financiële jaarrekening en niet-financiële jaarrekening.

⁴³ Impact Economy Foundation (ongedateerd, a), How a CFO Transforms to a Chief Value Officer.

⁴⁴ Een vroeg voorbeeld daarvan in Nederland is de Transparantiebenchmark van het Ministerie van EZK en de NBA. Totdat de CSRD van toepassing werd, vond een beoordeling plaats van de mate waarin de 500 grootste ondernemingen transparant waren over duurzaamheid. Dat leidde tot scores en een ranglijst. Een onderneming kan transparant zijn over duurzaamheid zonder zelf duurzaam te zijn, maar de achterliggende gedachte was wel een beetje dat wanneer ondernemingen vrijwillig uitgebreid duurzaamheidsinformatie verstrekken, duurzaamheid een belangrijk onderdeel is van hun strategie en beleid.

⁴⁵ Andere voorbeelden zijn Morningstar/ Sustainalytics, Ecovadis en S&P Global.

⁴⁶ Oehler en Neuss (2025) hebben gepoogd een relatie te vinden tussen de informatie over ESG in het jaarverslag en de ESG ratings. Zij stelden vast dat de versterkte ESG-informatie een substantieel deel van de ESG Rating kan verklaren.

⁴⁷ 'Verordening 2024/3005 betreffende de transparantie en integriteit van op ecologische, sociale en governancefactoren (ESG) gebaseerde ratingactiviteiten.'

andere belanghebbenden toegang hebben tot betrouwbare en vergelijkbare informatie over de doelstellingen van ESG-ratings (wát ze beoordelen) en de methodologieën (hoe ze beoordelen).

7. Aggregatie door middel van monetarisering

Kan aggregatie ook plaatsvinden door middel van monetarisering, het uitdrukken in geld? Kunnen we naast de financiële winst- en verliesrekening ook een ESG-winst-en-verliesrekening opstellen of zelfs een combinatie daarvan?

Monetarisering is voor een belangrijk deel onontgonnen terrein. En waar de eerste ontginningen plaatsvinden, blijft monetarisering vaak beperkt tot de E-component. Het is nu eenmaal gemakkelijker om een bedrag toe te rekenen aan een hoeveelheid CO₂-uitstoot, mede gezien de beprijzing van CO₂ in de markt⁴⁸, dan aan de kosten van kinderarbeid of van een door een bedrijfsongeval overleden persoon.

Er zijn diverse initiatieven om tot een waardering te komen van externe effecten. In de geschreven versie van deze rede ga ik daar uitgebreid op in⁴⁹. Vandaag moet ik mij beperken tot een aantal aspecten.

Als eerste noem ik True Pricing⁵⁰: een methode om de werkelijke prijs van een product te bepalen. True pricing gaat verder dan alleen de ecologische voetafdruk, maar waardeert ook de sociale kosten.

Ook de Europese Commissie vraagt in een rapport in 2025 aandacht voor de monetaire waardering van milieu-impact, omdat dit kan bijdragen aan een goede besluitvorming⁵¹.

Andere organisaties die zich bezighouden met monetarisering zijn de Value Balancing Alliance, Capitals Coalition, het Impact Institute en de

⁴⁸ DNB geeft aan dat wereldwijd op dit moment 23% van de CO₂-uitstoot is betaald met een expliciete CO₂-belasting of een emissiehandelssysteem. Bron: <https://www.dnb.nl/groene-economie/co2-beprijzing/#idp9ndvg44y>.

⁴⁹ Zie appendix 4.

⁵⁰ Zie <https://www.trueprice.org/about-us/>. Zie ook Impact Economy Foundation en True Price (2020). Hun werkwijze bestaat uit drie stappen:

1. Het vastleggen van alle relevante externe effecten in databases.
2. De bepaling van de kwantitatieve impact van de ecologische en sociale voetafdruk van het onderzochte product.
3. Het in geld uitdrukken met behulp van objectieve en gestandaardiseerde waarderingsmodellen.

⁵¹ European Commission (2025). Dit rapport is opgesteld door A. Amadei en S. Sala en bouwt voort op een eerdere studie van Amadei c.s. (2021).

eerder genoemde Impact Economy Foundation. De laatste drie organisaties zijn in Nederland gevestigd.

Environmental profit and loss statement

De 'Environmental profit and loss statement', de milieu-winst-en-verliesrekening is een eerste vorm van monetarisering.

De eerste onderneming die er een opstelde was Puma in 2011. In figuur 2 ziet u het overzicht van 2023. De milieuschade voor dat jaar bedraagt €415 miljoen, bij een financiële winst van €361 miljoen, per saldo een verlies van € 54 miljoen⁵². In 2024 heeft Puma dat overzicht niet meer opgenomen om zich te concentreren op de eerste toepassing van de CSRD.

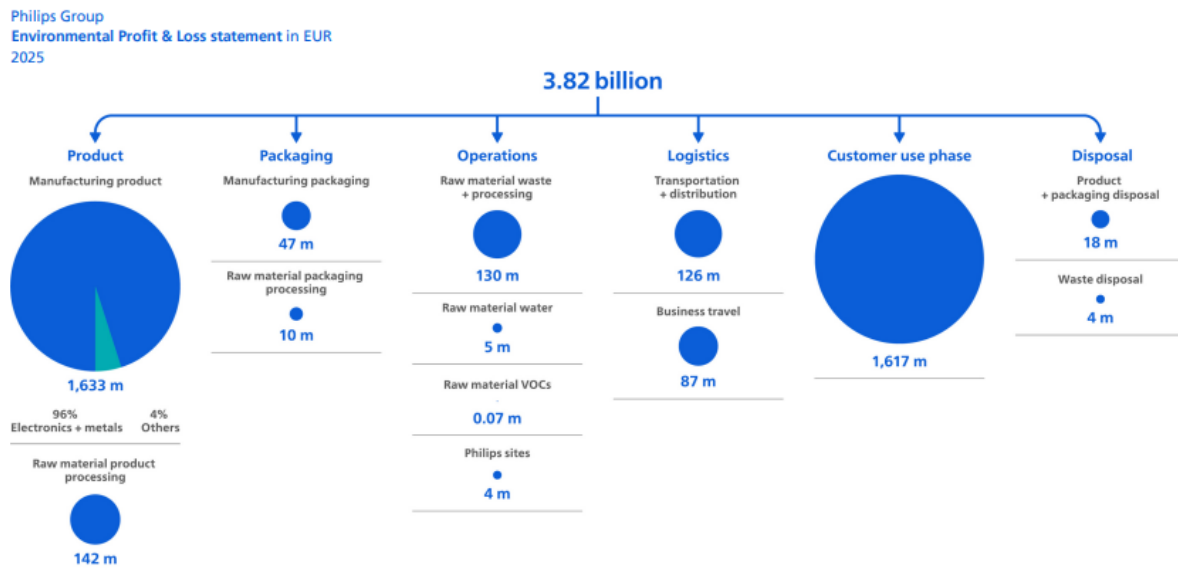

Figuur 2. Puma, Annual Report 2023.

⁵² Uit de EP&L blijkt dat de grootste veroorzaker ligt in Tier 4 van de waardeketen, de grondstofproductie, met name het gebruik van land en de vervuiling van water. Dit initiatief werd beschouwd als een 'bold act of leadership, setting a new benchmark in the field' (Capitals Coalition (2025, pag. 9)

Na Puma volgden ten minste twintig ondernemingen met een vergelijkbaar initiatief, waaronder in Nederland Philips⁵³.

Philips stelt zijn environmental profit and loss statement op sinds 2017. In figuur 3 ziet u het environmental profit and loss statement van 2025.

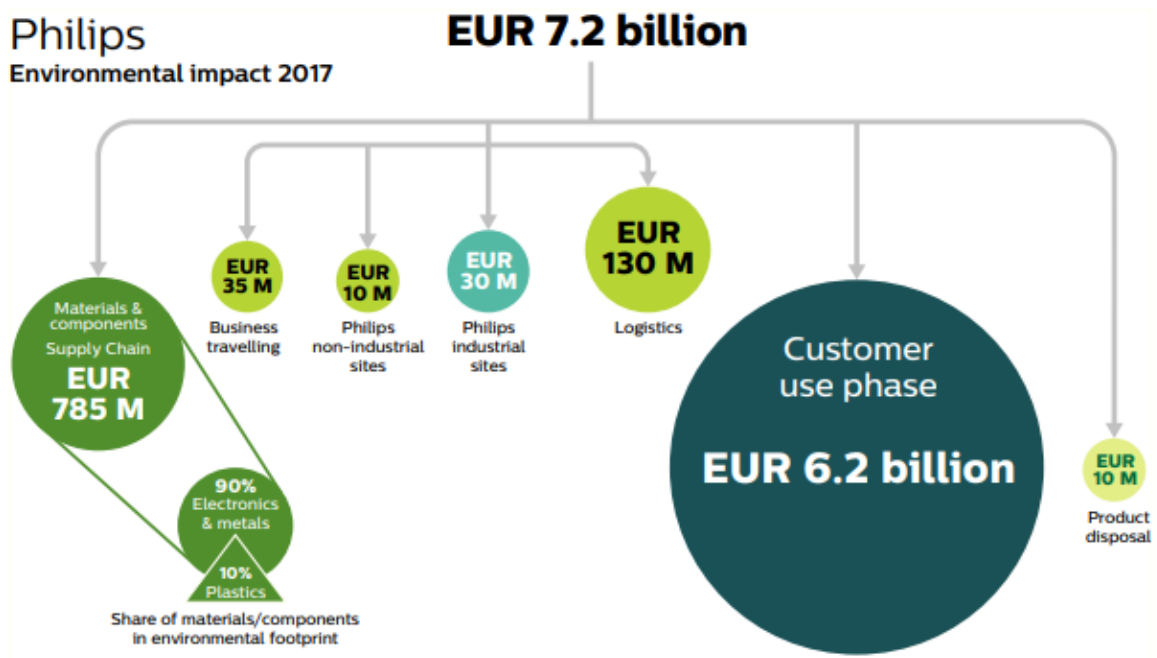

Figuur 3. Philips, Annual Report 2025.

Hieruit blijkt een milieuschade van €3,8 miljard. Het financieel resultaat in 2025 bedroeg €897 miljoen, per saldo een verlies van €2,9 miljard. De milieuschade wordt veroorzaakt door de productiefase en door het gebruik van producten door consumenten ('customer use phase'), beide ongeveer 43% van de uitstoot.

Wat hierbij vooral relevant is, is de ontwikkeling in de tijd. Zie 2017 (figuur 4): de schade was toen €7,2 miljard, waarvan 86% in de consumentenfase.

⁵³ Zie o.a. <https://ecochain.com/blog/what-is-an-environmental-profit-and-loss-account/> en Capitals Coalition (2025), pag. 10. Ondernemingen die in de voetsporen van Puma traden zijn DSM, ABN AMRO, Philips, Kering, Nestlé, Novartis, BASF, Holcim, Natura, Olam/Ofi, Novo Nordisk, Wilstar A.S., Astanor, Reckitt, Summa Equity, Suzano, Ansa Bank en UBS. Hierna en in Appendix 4 ga ik op enkele van deze ondernemingen nader in.

Figuur 4. Philips, Annual Report 2017.

Een vergelijking tussen beide jaren illustreert de krachtige werking van de beleidsimpact van monetarisering: op overzichtelijke wijze blijkt dat besparingen in de CO₂-uitstoot het beste konden worden aangepakt door bijvoorbeeld de consumentenproducten energiezuiniger te maken. En dat is gelukt.

Het mooie hiervan is ook nog dat deze environmental profit and loss statements zijn voorzien van een controleverklaring, dus met 'reasonable assurance', het hoogste betrouwbaarheidsniveau dat accountants afgeven.

Het environmental profit and loss statement kent wel twee beperkingen: eigenlijk komen alleen de lasten naar voren en niet de baten. En het dekt alleen het milieu-aspect af, en niet ook de sociale aspecten.

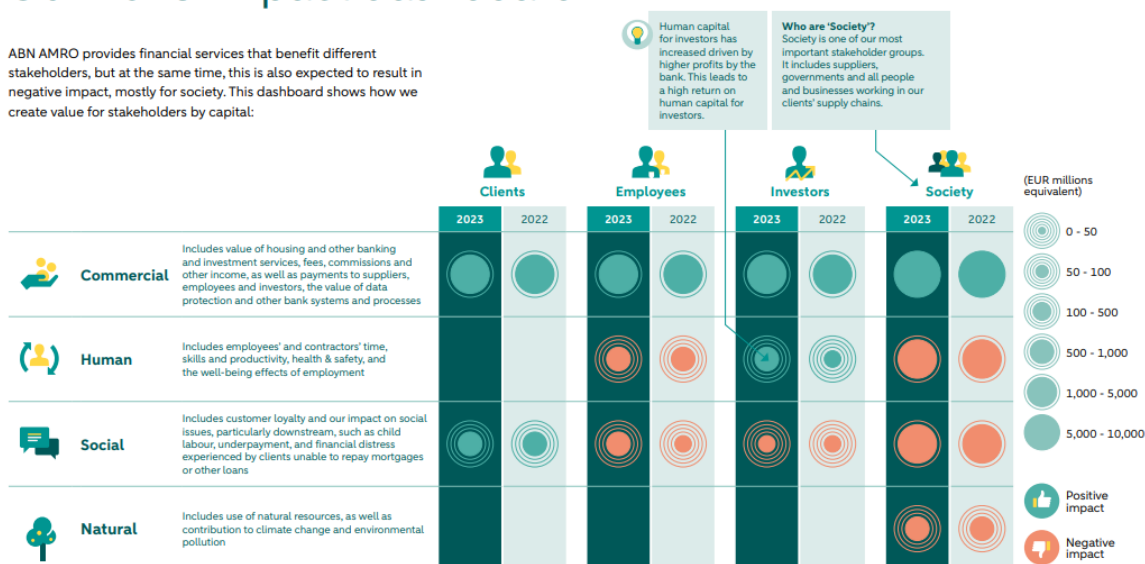
ESG-winst-en-verliesrekening

Een stap verder is de ESG-winst-en-verliesrekening waarin ook de S-component een plaats krijgt. Een pionier daarvan is ABN AMRO, die van 2018 tot en met 2023 jaarlijks een ESG-winst- en verliesrekening heeft opgesteld (zie figuur 5). Zij is daar in 2024 bij de eerste toepassing van

de CSRD mee is gestopt. De ervaringen met de CSRD worden gebruikt om de kwaliteit van de waardering van de baten en lasten te verbeteren⁵⁴.

Our 2023 impact dashboard

ABN AMRO provides financial services that benefit different stakeholders, but at the same time, this is also expected to result in negative impact, mostly for society. This dashboard shows how we create value for stakeholders by capital:

Figuur 5. ABN AMRO, Annual Report 2023.

Geïntegreerde winst- en verliesrekening

Nog een stap verder is de geïntegreerde winst- en verliesrekening, met zowel ESG als de financiële resultaten. In 2020 publiceerde het Impact Institute hiervoor een methodologie⁵⁵.

En de Impact Economy Foundation heeft in vervolg op een eerder initiatief van Harvard University in 2024 een 'Impact-Weighted Accounts Framework' opgesteld⁵⁶. Hierbij is naast Harvard ook onze Rotterdam School of Management betrokken.

⁵⁴ In het 'integrated annual report' 2024 geeft ABN AMRO aan dat de nadruk nu eerst ligt op de implementatie van de CSRD. Het rapport vervolgt met "Our focus is now on implementing a system of metrics, targets and feedback loops in our operations by 2027. This will provide greater transparency regarding the positive and negative impact of our business activities. The bank is working with clients and suppliers to build the necessary data infrastructure while developing more granular and reliable impact measurement capabilities.". ABN AMRO gebruikt de CSRD-ervaring derhalve om te komen tot een meer betrouwbare meting van de impact.

⁵⁵ Impact Institute (2020).

⁵⁶ Impact Economy Foundation (2024); zie met name pag. 23 e.v.

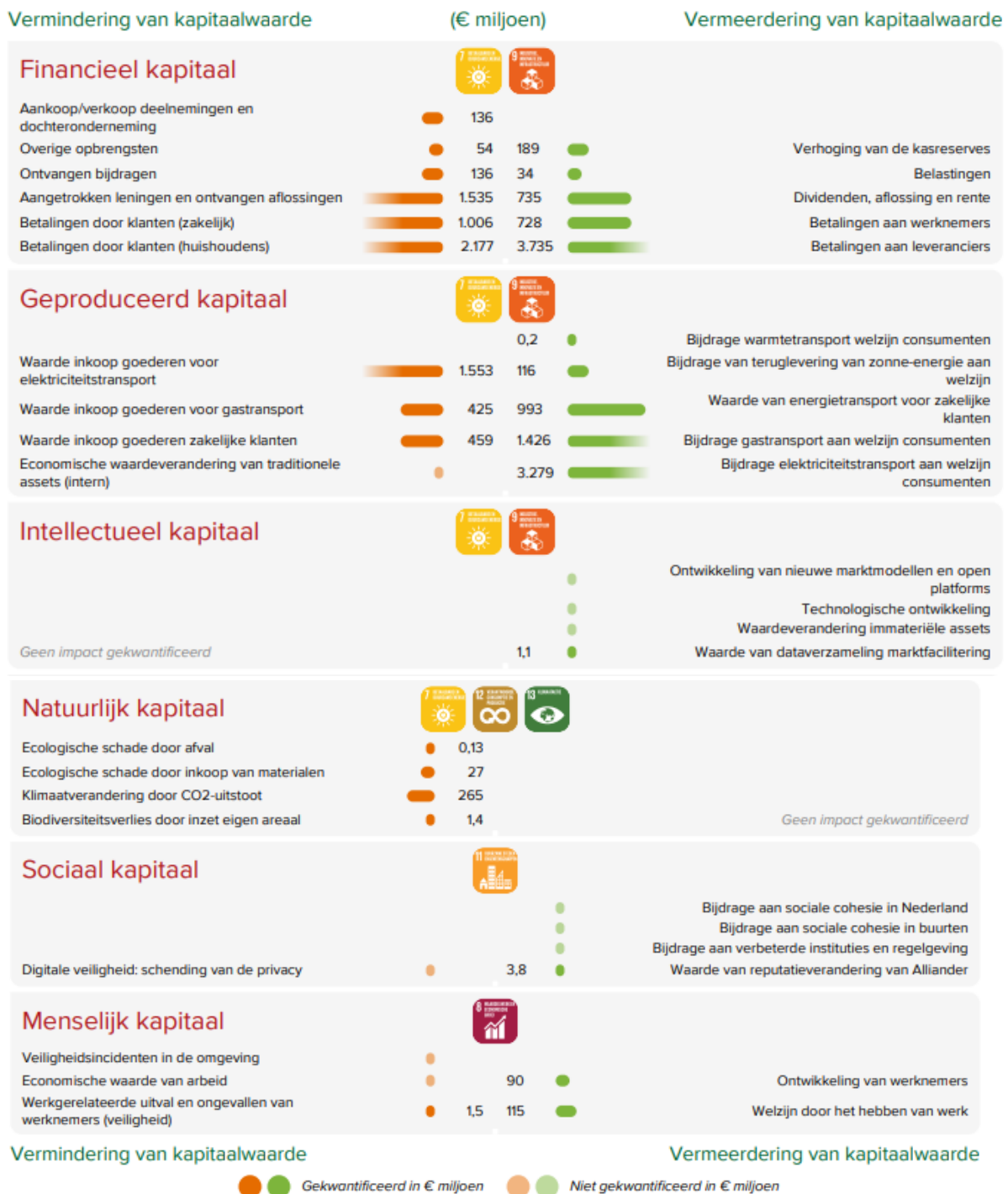
Onderdeel van het Framework is een 'Integrated Profit and Loss' overzicht, waarbij zowel de baten als lasten inzake zowel mens als milieu worden gewaardeerd, samen met de financiële resultaten. Daarbij wordt uitgegaan van de zes kapitalen van de eerdergenoemde IIRC.

Integrated P&L's zijn voor 2023 opgesteld door de energiebedrijven Enexis, Gasunie en Stedin, en door de Triodos Bank⁵⁷. Dit betreft veelal afzonderlijke en eenmalige publicaties die geen deel uitmaken van het jaarverslag.

De belangrijkste Nederlandse pionier hierbij is Alliander. In figuur 6 ziet u aspecten van de geïntegreerde winst- en verliesrekening 2025, zoals voor het 10^e jaar achtereen opgenomen als een geïntegreerd onderdeel van het jaarverslag. Alliander noemt dit de maatschappelijke jaarrekening.

Links (debet) staan de lasten, de vermindering van de kapitaalwaarde, rechts (credit) de baten, de vermeerdering van de kapitaalwaarde. Het overzicht wordt voorzien van een uitgebreide toelichting.

⁵⁷ <https://impacteconomyfoundation.org/impactweightedaccountsframework>. Zie diverse publicaties van de Impact Economy Foundation (ongedateerd, d). Met dank aan David Stolker van Stedin.

Figuur 6. Alliander, Jaarverslag 2025

Als we in figuur 6 inzoomen op het menselijk kapitaal, zien we dat de last van werkgerelateerde uitval en ongevallen van werknemers in 2025 is gewaardeerd op €1,5 miljoen, en de baten van de ontwikkeling van

werknemers en de welzijnseffecten van het hebben van werk op respectievelijk €90 miljoen en €115 miljoen.

Geïntegreerde balans

We hebben het tot nu alleen gehad over de winst- en verliesrekening, maar hoe zit het met de balans?

In dat verband wijs ik op de Futureproof Index, ontwikkeld onder leiding van de hoogleraren Schoenmaker en Schramade, waarin de financiële, maatschappelijke en ecologische waarde van ondernemingen worden gecombineerd tot een soort geïntegreerde balans met een geïntegreerd eigen vermogen. Dit model is al toegepast op zo'n 25 Nederlandse ondernemingen⁵⁸.

De hoogste indexscore (11,3) is behaald door de NS.⁵⁹ Directeur Duurzaam Ondernemen bij de NS Sacha Göttsche zegt daarover: "We kunnen nu *fact-based* laten zien hoe essentieel openbaar vervoer is in Nederland." En "Investerings in openbaar vervoer zijn geen kostenpost, maar maatschappelijke rendementsinvesteringen. Dat is echt een andere manier van kijken."

De grootste maatschappelijke waarde van NS betreft de sociale inclusie, bereikbaarheid, leefbaarheid van gebieden en de waarde van productieve reistijd. Een substantieel negatieve maatschappelijke factor wordt gevormd door vertragingen.

⁵⁸ Zie Rotterdam School of Management (2022) en Schoenmaker et al. (2025). Hier wordt nader op ingegaan in appendix 4.

⁵⁹ Bruins, 2026.

Slot

Dames en heren, we begonnen met de vervalste financiële winst- en verliesrekening van de Rotterdamse Lodewijk Pincoffs in de 19^e eeuw en eindigen met een door een accountant gecontroleerde en goedgekeurde milieuwinst-en-verliesrekening van Philips, een geïntegreerde winst- en verliesrekening van onder andere Alliander, en zelfs een geïntegreerd eigen vermogen.

Mooie initiatieven. De CSRD vanaf 2024 lijkt de aandacht hiervan iets te hebben afgeleid, maar, zeker als daarin enige stabiliteit is gekomen, raad ik de professionele organisaties die duurzaamheid serieus nemen aan de stap naar het 'next level' te beproeven. En ook voor accountants liggen hier prachtige uitdagingen.

Is geïntegreerde gemonetariseerde informatie ook nuttig? Er is begrijpelijkerwijze nog vrijwel geen onderzoek verricht naar het gebruik en nut van. Daar ligt nog een breed onderzoeksveld⁶⁰.

Ik sluit dit blok af met mijn conclusie dat botsende beginselen en een harmonieus huwelijk heel goed kunnen samengaan.

⁶⁰ Schouten (2023) en Impact Economy Foundation (ongedateerd (c) geven aan dat uit PwC-onderzoek blijkt dat tweederde van de beleggers zouden willen dat ondernemingen de geldwaarde van de effecten op het milieu en de samenleving bekend zouden maken. Deze bredere blik op waarde stelt investeerders beter in staat om de transitie- en reputatierisico's van ondernemingen in kaart te brengen (pag. 65).

Aanbevelingen

Voordat ik overga tot het dankwoord, sluit ik af met acht aanbevelingen, primair gericht aan de ondernemingen die het goede voorstaan, en afgeleid daarvan, aan de accountants. Ik bepleit geen nieuwe wetgeving, maar het geven van het goede voorbeeld.

1. Verbeter de transparantie in de jaarrekening die is opgesteld op basis van de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving door dit expliciet te vermelden, in de jaarrekening en in de controleverklaring.
2. Zie de waarde in van duurzaamheidsverslaggeving, neem de stakeholders serieus, en, als er geen plicht bestaat op basis van de CSRD, ga er dan vrijwillig toe over.
3. Besteed in het jaarverslag veel aandacht aan de connectiviteit tussen het duurzaamheidsverslag en de jaarrekening. Het opheffen van de formele grenzen tussen jaarrekening en duurzaamheidsverslag is niet direct mogelijk, maar experimenteer hoe dit in materiële zin wel kan worden gerealiseerd. Dat maakt een verantwoording toegankelijker, leesbaarder. En korter.
4. Ga ook bij het duurzaamheidsverslag uit van een 'true and fair view', en niet alleen van 'compliance'.
5. Zorg voor een controleverklaring met 'reasonable assurance', omdat ook niet-financiële informatie de hoogste graad van betrouwbaarheid moet hebben.
6. Denk erover na of de aanduiding CFO nog wel een adequate is en of dat niet beter CVO kan zijn.
7. Experimenteer verder met monetarisering van ESG en integratie in de financiële verantwoording. Dit is 'far beyond CSRD', dus wellicht dat op korte termijn de aandacht nog even uitgaat naar de specifieke wettelijke eisen, maar verlies innovatie niet uit het oog.
8. En ten slotte voor de wetenschappers: wat ligt hier een mooi veld voor onderzoek open. Om bij het nieuwe kabinet aan te sluiten, ga ermee aan de slag.

Dankwoord

Dames en heren,

Ik ben aan het einde gekomen van mijn beschouwingen en richt graag nog enkele persoonlijke woorden tot u. Ik heb in mijn leven zoveel vriendelijke mensen ontmoet, ik kan vandaag maar een heel klein deel daarvan noemen.

Ik ga eerst terug naar september 1979. In het toenmalige universiteitsblad Quod Novum stond een advertentie voor een student-assistent bij de Vakgroep Kosten- en Winstbepalingsvraagstukken. Hij was mij niet opgevallen, maar mijn medestudent en goede vriend Wouter Weijand vroeg of dat niet iets voor mij was. Ik heb een sollicitatiebrief geschreven, en daarin aangegeven dat ik niet wist wat een student-assistentschap inhield, dat ik niet wist of ik het wel zou willen, maar dat ik graag een keer kwam praten. Dat is het zaadje dat toen is geplant en al het latere komt daaruit voort. Dank je wel, Wouter, jij stond aan de basis.

Na het student-assistentschap werd ik wetenschappelijk medewerker, tegelijkertijd volgde ik de RA-opleiding (toen was er nog geen verplichte praktijkstage) en kreeg ik de gelegenheid te promoveren. Mijn promotoren Frits Krens en Rien van Hoepen, inmiddels overleden, waren van groot belang voor mijn wetenschappelijke carrière.

In 1992 volgde de overstap naar de accountantsopleiding aan de Universiteit van Amsterdam. Vandaar dat ik de Amsterdamse toga draag. Daar heb ik 11 jaar met plezier samengewerkt met onder andere Henk Langendijk, Dick van Offeren, Philip Wallage, Arnold Schilder, Eddy Vaassen, Hans Leenaars en Gérard Kampschoër.

In 2003 werd ik door Harry Commandeur gevraagd weer terug te keren naar de Erasmus Universiteit, als opvolger van André Bindenga, die ook is overleden. En wat heb ik het ook hier al die jaren naar mijn zin gehad met mijn collega's van de accountantsopleiding. Ik noem daarbij als eerste Hans Gortemaker, met wie ik vele jaren een kamer heb gedeeld; bijna iedere vrijdag namen wij om 8.30 uur de week door, zakelijk en privé. Ook Hans is ons helaas sinds kort ontvallen.

Verder noem ik vooral Auke de Bos en Maarten Pronk. Auke heeft mij opgevolgd als programmadirecteur van de accountantsopleiding en we

werkten al eerder intensief samen bij de vakgroep Kosten en Winst, met als hoogtepunt de gezamenlijke begeleiding van de studiereis naar Rusland in 1991, toen kon dat nog.

Maarten en ik geven al die jaren samen de colleges Externe Verslaggeving, zowel voor de RA- als voor de RC-opleiding, in een buitengewoon prettige samenwerking. Hij zal dat nu samen met anderen gaan voortzetten.

Van alle werkcollegedocenten licht ik in het bijzonder Marcel de Kimpe eruit, die al meer dan 25 jaar werkcollege geeft, eerst aan de UvA en daarna is hij met mij meegegaan naar de EUR.

Van alle andere geweldige huidige en voorgaande collega's van de RA-opleiding noem ik in het bijzonder Evert de Knecht, Ton van den Boom, Rob van der Wal, Rudi van Schadewijk, Ruud Snoeker, en de programmacoördinatoren, Linda Post, Elja de Jong, Zoë Powel en Roxy van Wenum, en eerder o.a. Aartie Bhawhaniebiek en Roxanne Silva; zonder zo'n goede back-office had de accountantsopleiding niet zo succesvol kunnen zijn.

Graag noem ik ook de promovendi die ik heb begeleid: Bart van Praag, Jan van Rooijen, Erik Louwrier, Ferdy van Beest, Arjan Brouwer, Chris Knoops en Hans Schoen.

Nancy Kamp-Roelands was een van de eerste wetenschappers in Nederland die aandacht vroeg voor duurzaamheidsverslaggeving⁶¹. Zij was destijds de enige vrouw in de accountantsopleiding aan de EUR. In 2025 is de man-vrouwverhouding gelukkig verbeterd. Aan de EUR maken anno 2026 vrouwen 40% uit van de populatie van 300 studenten.

Met Karen Maas heb ik samengewerkt in het Executive Program ESG Reporting Expert.

Ann Jorissen was een van de mede-auteurs van het internationale tekstboek International Financial Reporting & Analysis.

⁶¹ Zie o.a.; Kamp-Roelands (2002). Voor een historisch overzicht en literatuurlijst verwijs ik naar Kamp-Roelands (2024). Ik dank Nancy voor het overleg ter voorbereiding van deze rede. Als pionier noem ik hier ook in het bijzonder Johan Piet (1992). Ook André Bindenga (2001) sprak al vroeg over 'rapporteren voor volgende generaties'. Zie ook Wallage (2011).

Met de onlangs plotseling overleden Ruud Vergoossen heb ik meerdere drukken van het tekstboek Externe Verslaggeving geschreven, op de schouders van de schrijvers van de eerdere drukken, Jan Klaassen en Gijs Bak.

Vanmiddag hebben Auke, Maarten, Rudi en Ruud tot mijn vreugde een afscheidssymposium georganiseerd. Maarten, Arjan, Leo van der Tas en Gerard van Santen, enorm bedankt voor jullie bijdrage. Ook met Leo heb ik in onze Erasmusjeugd een kamer gedeeld. Gerard is in de lijn mijn opvolger als voorzitter van de RJ.

Ik ben blij dat ik voor mijn vak Externe Verslaggeving in de RA- en de RC-opleiding goede opvolgers heb gevonden, die samen met Maarten de hoorcolleges gaan verzorgen: Dingeman Manschot, Wietze Koster en Rik van Hal. Ralph Ter Hoeven neemt mijn plaats in bij diverse Executive opleidingen.

Vandaag zijn ook vrienden en familie aanwezig. Wat mooi dat mijn lieve, enthousiaste moeder erbij kan zijn. En dan natuurlijk mijn lieve, zorgzame en meelevende Karin. Ontzettend veel dank voor ons harmonieuze huwelijk.

Ik heb enorm genoten van mijn universitaire werkzaamheden, vooral van mijn colleges aan de enthousiaste en leergierige studenten. Ik wil graag benadrukken hoe bevoorrecht ik ben geweest om mijn werk aan de universiteiten als part-time hoogleraar te kunnen combineren met werk in de praktijk. Velen van wie ik zojuist de naam heb genoemd waren ook collega bij EY. En ik heb ook Erasmus kunnen combineren met werkzaamheden bij of voor de Raad voor de Jaarverslaggeving, de NBA, het Ministerie van Justitie en Veiligheid, en, nog steeds, de Ondernemingskamer.

Voor de universiteit waren dat nevenwerkzaamheden en ik wil u in dat verband graag in figuur 7 een cartoon laten zien van Djanko, onze vriend Herman Jan Couwenberg, die ik jaren geleden als cadeau heb gekregen.

Figuur 7. Cartoon van Djanko.

Ik hoop dat ik niet tot een uitstervend ras behoor en dat na mij nog vele hoogleraren benoemd worden die theorie en praktijk combineren, in het belang van onze studenten.

Dank u wel voor uw aanwezigheid en aandacht.

Ik heb gezegd.

Literatuur⁶²

Accountancy Europe (2025), Sustainability Statements based in ESRS: “Compliance” of “Fair Presentation”?

Accountant.nl (2025a), Helft van Nederlandse bedrijven gaat voor vrijwillige duurzaamheidsrapportage, 4 september.

Accountant.nl (2025b), Heijmans en Schijvens winnen CSRD Awards 2025, 1 december.

Accountant.nl (2026), Europese bedrijven rapporteren ook zonder CSRD-verplichting vaak over duurzaamheid, 6 maart.

AFM, De onderneming en haar plek in de wereld: 3 focuspunten voor CSRD, juli 2025.

Almaradan, Obaida, Imad-Addin Almasri (2025), Integrated Reporting: Benefits and Challenges – A Literature Review, British Journal of Business and Psychology Research, Vol. 2, No. 1, pag. 51 – 63.

Amadei, Andrea Martino, Valeria De Laurentiis, Serenella Sala (2021), A Review of monetary valuation in life cycle assessment: State of the art and future needs, Journal of Cleaner Production, 329, pag. 1 – 11.

Baboukardos, Diogenes, Gunnar Rimmel (2016), Value relevance of accounting information under an integrated reporting approach: A research note, Journal of Accounting and Public Policy, 35, pag 437 – 452.

Bartels, Wim (2025), Juiste voorstelling, Accountant.nl, 17 juni.

Beckman, Hans (2007), Jaarrekening en Verantwoording, Verleden en heden, oratie Rijksuniversiteit Groningen.

Bergshoef, Laura (2025), Wat is de ware waarde van AEX-bedrijven?, NRC, 8 en 9 februari 2025.

⁶² Bij dit literatuuroverzicht is er in de meeste gevallen van afgezien om de links weer te geven waar de verschillende rapporten kunnen worden gevonden. Via zoekmachines zijn de publicaties eenvoudig te vinden.

Bindenga, André (2001), Rapporteren voor volgende generaties, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, maart, 75 (3), pag. 62 – 63.

Brouwer, Arjan, Ralph ter Hoeven, Melissa Klaver-Drost, Annemarie Oord, Henk Verhoek (red.) (2025), Het jaar 2024 verslagen, Onderzoek jaarverslagen, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 99 (5), pag. 251 – 334.

Bruins, Ronald (2026), NS kan nu 'maatschappelijke waarde' laten zien, 9 maart.

Camfferman, Kees (2015), Het boekhoudschandaal: wat blijft en wat verandert, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, juni, 89 (6), pag. 218 – 228.

Capitals Coalition (2022), A navigation through value accounting methods.

Capitals Coalition (2025), Accounting for Value: Emerging Approaches of Integrated Profit & Loss and Impact Statements.

Churet, Cécile, and Robert G. Eccles (2014), Integrated Reporting, Quality of Management, and Financial Performance, Journal of Applied Corporate Finance 26 (1), pag. 56 – 64.

Cohen, R, and G. Serfaeim (2020), How to Measure a Company's Real Impact, Harvard Business Review, <https://hbr.org/2020/09/how-to-measure-a-companys-real-impact>.

Dassen, Roger (2011), Een geïntegreerde benadering van governance, duurzaamheid en verslaggeving, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, november, 85 (11), pag. 532-534.

Dinant, J. (2025), Het toezicht van de AFM op de eerste CSRD-duurzaamheidsrapportage van beursgenoteerde ondernemingen, Tijdschrift voor Jaarrekeningenrecht, nr. 5/6, december, pag. 151 – 160.

EFRAG (2025), Discussion Paper: Connectivity of Financial and Sustainability Reporting.

European Commission (2025), Monetary valuation of environmental impacts.

FD Henri Sijthoffprijs 2025, <https://files2.fdn.nl/henri-sijthoff-prijs/2025/boekje-fd-henri-sijthoff-prijs-2025>.

Financial Reporting Council (2011), True and fair.

Flower, John (2015), The International Integrated Reporting Council: A story of failure, Critical Perspectives on Accounting, vol. 27, pag. 1-17.

Garvelink, Jan (2023), CSRD moet leiden tot gedragsverandering: verslaggeving op de bok, Tijdschrift voor Jaarrekeningenrecht, nr. 5/6, pag. 120-130.

Gortemaker, Hans (2016), Bestuursverslag en Assurance, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, november, 90 (11), pag. 452-458.

Graaff, Brigitte de, & Bert Steens (2023), The adoption of the Integrated Reporting Framework, A perspective of supervisory board members on the drivers and benefits, Journal of Accounting and Organizational Change, Vol. 19. Nr. 2, pag. 191 – 225.

Hardyman, Richard, The First CSR Sustainability Report (1649).

Hoeven, Ralph ter (2025), Naar een wettelijke status voor de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving?, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, december, 69(12), pag. 800-808.

Hoeven, Ralph ter, Leo van der Tas, Tristan Brouwer (2025), Companies' roads to a net-zero greenhouse gas footprint and related disclosure quality in their corporate reports, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 99 (5), pag. 295 - 310.

Hoogendoorn, M.N. (1993), Botsende beginselen in de externe verslaggeving, oratie Universiteit van Amsterdam

Hoogendoorn, M.N. (1996), Het belang van de jaarrekening, Interactie tussen gebruikers, verschaffers en controleurs, 2^e editie, Academic Service, Schoonhoven.

Hoogendoorn, M.N. (2004), Regels over regels, Hoe effectief is de International Accounting Standards Board?, oratie Erasmus Universiteit Rotterdam.

Hoogendoorn, Martin (2021), Duurzaamheidsverslaggeving leidt tot meer duurzaamheid, Tijdschrift voor Jaarrekeningenrecht, nr. 4, pag. 121-122.

Hoogendoorn, Martin (2025), Integratie van financiële verslaggeving en duurzaamheidsverslaggeving, in: J.F.M.G. Bouwens, W.F.J. Buijink en A. Gold (red.), Accountants, accountantsorganisaties en ondernemingen in het tijdperk van toezicht, Liber Amicorum voor Prof. Dr. Philip Wallage RA, pag. 141 – 150.

Hurks, Paul, Henk Langendijk en Kavita Nandram (2015), How do current public Integrated Reports align with the <IR> Framework?, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, december, 89 (12), pag. 518-532.

Impact Economy Foundation and True Price (2020), Principles for True Pricing.

Impact Economy Foundation (2024), Impact-Weighted Accounts Framework.

Impact Economy Foundation (ongedateerd) (a), How a CFO Transforms to a Chief Value Officer.

Impact Economy Foundation (ongedateerd) (b), The 'what & why' of an Integrated Profit and Loss (IP&L) Statement.

Impact Economy Foundation (ongedateerd) (c), The benefits of Impact Accounting for Investors.

Impact Economy Foundation (ongedateerd) (d), The Impact Statement Series (part 1 Enexis Holding, part 2 Triodos Bank, part 3 ABN AMRO Sustainable Impact Fund, part 4 Gasunie, part 5 Stedin Groep).

Impact Institute (2020), Integrated Profit & Loss Assessment Methodology (IAM): Supplement Impact Contribution.

International Integrated Reporting Council (2021), Integrated Reporting Framework.

James, Marianne L (2015), The benefits of sustainability and integrated reporting: an investigating of accounting majors' perceptions, Journal of Legal Ethical and Regulatory Issues, vol. 18, nr. 1, pag. 1 20.

Joosse, Niek (2016), Afrikaanse Droom. De handel van Henry P. Kerdijk en Lodewijk Pincoffs in Afrika, 1857-1879, Master Thesis, Erasmus Universiteit Rotterdam, <https://thesis.eur.nl/pub/34933/Joosse.pdf>.

Kamp-Roelands, Nancy (2002), Towards a framework for auditing environmental reports, proefschrift, Universiteit van Tilburg.

Kamp-Roelands, Nancy (2011), Integrated reporting en assurance, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, november, 85(11), pag. 552-562.

Kamp-Roelands, Nancy (2024), 100 jaar MAB: de ontwikkelingen in meervoudige waardecreatie door ondernemingen, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 98 (5), pag. 229 - 246.

Kamp Roelands, Nancy, Dick de Waard (2025), Op maat verklaard: en transparant assurancerapport, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 99 (3), pag. 163 - 172.

King, Mervyn E (2011), Integrated Reporting - a concept whose time has come, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 85 (11), pag. 535 - 536.

Klijnsmit, Patrick (2011), Mervyn E. King, de King-rapporten en de weg naar integrated reporting, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 85 (11), pag. 537 - 541.

Krijgsman, Kevin (2015), Geïntegreerde verslaggeving; een beter communicatiemiddel?, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 89 (6), pag. 229 – 238.

Lee, Kin-Wai, Gillian Hian-Heng Yeo (2016), The association between integrated reporting and firm valuation, Review of Quantitative Finance and Accounting, vol. 47, pag 1221 – 1250.

Maas, Karen, Nancy Kamp-Roelands, Karlijn Tesselaar en Marjelle Vermeulen (2014), De status van geïntegreerde verslaggeving bij organisaties: wat zijn de succes- en faalfactoren?, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 88 (10), pag. 385 – 395.

Maas, Karen en Peter Sampers (2020), The expected impacts of regulating non-financial reporting, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 94 (7/8), pag. 265 – 274.

NBA (2024), NBA alert 49, CSRD en assurance.

NEMACC (2014), De netto-voordelen van integrated reporting voor het MKB.

Oehler, Andreas, Charlotte Neuss (2025), ESG disclosure vs. ESG ratings: Consistent information value?, International Review of Financial Analysis, 107, pag. 1 – 24.

Piet, Johan, (1996), Rekenschap en milieuzorg, proefschrift, Universiteit van Amsterdam.

Rotterdam School of Management (2022), Erasmus Platform for Sustainable Value Creation & Impact Institute, A toolkit for transition: How the Integrated Value Model enriches corporate decision-making and promotes sustainable business.

Schoenmaker, Dirk, Willem Schramade, Wander Marijnissen (2025), AEX Future Proof Index Report.

Schouten, Werner (2023), Van groei naar bloei met impact accounting; geraadpleegd op <https://impacteconomyfoundation.org/resource/van-groei-naar-bloei-met-impact-accounting>.

Slack, Richard en Ioannis Tsalavoutas (2018), Integrated reporting decision usefulness: Mainstream equity market, Accounting Forum, juni, pag. 184 – 198.

Steyn, Maxi (2014), Organisational benefits and implementation challenges of mandatory integrated reporting, Perspectives of senior

executives at South African listed companies, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, Vol. 5, No 4, pag. 476 – 503.

Value Balancing Alliance, The case of monetary valuation (ongedateerd).

Vergoossen, R.G.A. (2024), *Accountantsopleiding in Nederland: verleden, heden en toekomst*, emeritaatsrede Nyenrode Business Universiteit.

Vitolla, Filippo & Nicola Raimo (2018), *Adoption of Integrated Reporting: Reasons and Benefits – A Case Study Analysis*, *International Journal of Business and Management*, vol. 13, No. 12, pag. 244 – 250.

Waard, Dick de (2021), *Het jaarverslag in drie hoofdstukken*, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 95 (7/8), pag. 225 - 232.

Wagenhofer, Alfred (2024), *Sustainability Reporting: A Financial Reporting Perspective*, *Accounting in Europe*, Vol. 21, No 1, pag. 1-13.

Wallage, Philip (2011), *Naar een geïntegreerde verslaggeving – Voor elck wat wils*, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 85 (11), pag. 543 - 551.

Zetten-Donkersloot, Rosalie van, Arco van de Ven (2021), *Integrated reporting in het MKB: een casestudy*, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 95 (3/4), pag. 107 – 116.

Zhou, Shan, Roger Simnett, and Wendy Green (2017), *Does Integrated Reporting Matter to the Capital Market?*, *Abacus*, Vol. 53, No 1, pag. 94 – 132.

Appendix 1. Verschillen tussen de gerapporteerde winst en het werkelijke verlies van de Afrikaansche Handelsvereeniging.

Dit is een overzicht van de verschillen tussen de gerapporteerde winst en het werkelijke verlies van de Afrikaansche Handelsvereeniging⁶³:

Gerapporteerde winst versus werkelijk verlies Afrikaansche Handelsvereeniging (in duizenden guldens)			
	Gerapporteerde winst	Werkelijk verlies	Vershil
1869	140	403	543
1870	227	136	363
1871	280	537	817
1872	279	128	407
1873	279	854	1133
1874	202	976	1178
1875	144	1241	1385
1876	221	1927	2148
1877	183	1338	1521
1878/79		318	318
Totaal	1.955	7.859	9.814

We zien dat de verliezen tot 1876 fors opliepen, en dat in 10 jaar bijna 8 miljoen verlies werd geleden in plaats van de gerapporteerde kleine 2 miljoen winst, in die tijd enorme bedragen, rekening houdend met de toenmalige omvang van de economie⁶⁴.

Op basis van de jaarrekening en zijn doorgaande dividenduitkeringen kon hij financiering verkrijgen voor zijn activiteiten⁶⁵.

⁶³ Uit Joosse (2016) die zich heeft gebaseerd op C.W. Vermeulen, *De Afrikaansche Handelsvereeniging en haar werking: Rapport aan de Hoge Raad der Nederlanden (1880)*.

⁶⁴ Beckman (2007) geeft aan dat de economie van destijds veel minder was ontwikkeld. Er waren toen ongeveer 700 NV's tegenover ruim 400.000 NV's en BV's nu (Bron, CBS).

⁶⁵ Beckman (2007).

Appendix 2. Verplichte en vrijwillige rapportering over duurzaamheid

CSRD en ESRS

Zoals aangegeven in de hoofdtekst, verplicht de CSRD zeer grote ondernemingen tot het rapporteren over ESG. Hierbij dient niet alleen te worden gerapporteerd over de entiteiten die deel uitmaken van de groep van de rapporterende rechtspersoon, maar ook over entiteiten die behoren tot de waardeketen (leveranciers, dienstverleners en afnemers). De informatie dient te worden opgenomen in een afzonderlijk duurzaamheidsverslag als onderdeel van het bestuursverslag, waarbij een externe accountant een beoordelingsverklaring (een verklaring met een beperkte mate van zekerheid, 'limited assurance') dient af te geven.

Met het Omnibus-voorstel van de Europese Commissie in 2025 werd niet alleen de datum van inwerkingtreding voor de meeste ondernemingen verplaatst van 2025 naar 2027 (bekend onder de frase 'Stop the Clock'), ook is het aantal ondernemingen dat onderworpen is aan de CSRD fors verminderd en zijn de regels sterk vereenvoudigd.

De CSRD is nu vanaf boekjaren startend op of na 1 januari 2027 van toepassing op ondernemingen met gemiddeld over het boekjaar meer dan 1000 werknemers en tenminste €450 miljoen netto-omzet.

Het jaarlijkse onderzoek Het Jaar Verslagen was voor de jaarverslagen 2024 vooral gericht op de kwaliteit van de duurzaamheidsverslagen op basis van de eerste toepassing van de CSRD⁶⁶. In het algemeen zijn de onderzoekers redelijk tevreden, maar zijn verbeteringen mogelijk. De AFM⁶⁷ complimenteert de ondernemingen voor de stappen die ze hebben gezet in hun duurzaamheidsverslaggeving en geeft suggesties voor een volgende fase⁶⁸. En ook de jury van de FD Henri Sijthoffprijs⁶⁹ was in 2025 opvallend positief over de toepassing van de CSRD.

⁶⁶ Brouwer et al (2025).

⁶⁷ AFM (2025).

⁶⁸ Zie ook Dinant (2025).

⁶⁹ FD Henri Sijthoffprijs (2025).

Bijzondere dimensie van verplichte duurzaamheidsverslaggeving

Verplichte duurzaamheidsverslaggeving heeft een bijzondere dimensie. Bij het geven van een verslag denken we meestal aan de volgorde: we doen iets of er gebeurt iets en we doen daarvan verslag. Maar bij verplichte duurzaamheidsverslaggeving is het effect omgekeerd: omdat we er later verslag van moeten doen, doen we iets. Omdat een onderneming moet rapporteren over duurzaamheidsbeleid en -prestaties, moeten de ondernemingen ervoor zorgen dat de stakeholder tevreden is met de rapportage. En als de stakeholder duurzaamheid belangrijk vindt, kun je maar beter laten zien dat je duurzaam bent. Beleid en rapportage gaan dan hand in hand. In andere woorden: aan 'integrated reporting' gaat 'integrated thinking' vooraf' (International Integrated Reporting Council (2021)).

Ook de informatie in de jaarrekening heeft reële gevolgen, voor bijvoorbeeld de prijs van aandelen. En voor het opzeggen van bankleningen omdat niet meer is voldaan aan de uit de jaarrekening af te leiden convenanten. Het management zal door middel van maatregelen, al dan niet van administratieve aard ('earnings management'), dergelijke negatieve effecten willen voorkomen (of positieve effecten willen bewerkstelligen), maar het gedragsaspect van beide soorten verslaggeving is beduidend verschillend. Zie Hoogendoorn (2021) en Garvelink (2024). Zie ook Maas en Sampers (2020).

Vrijwillige duurzaamheidsverslaggeving

De Omnibus-wetgeving betekent dat duurzaamheidsverslaggeving voor veel grote ondernemingen, en voor alle middelgrote en kleinere ondernemingen, een vrijwillige exercitie wordt.

Een model hiervoor is de VSME (Voluntary Sustainability Reporting Standard for non-listed SME's); zie [Voluntary reporting standard for SMEs \(VSME\), Concluded | EFRAG](#). Deze is van toepassing voor middelgrote en kleine rechtspersonen. Op basis van de VSME ontwikkelt de Europese Commissie ook een vrijwillige standaard voor grote ondernemingen met minder dan 1000 werknemers.

Gaan ondernemingen over tot vrijwillige duurzaamheidsverslaggeving? Er zijn verschillende signalen. Uit het onderzoek van Vergoossen en Van

Beest⁷⁰ blijkt dat veel grote en middelgrote ondernemingen proberen zelfs onder hun wettelijke verplichting uit te komen om een bestuursverslag aan belangstellenden ter beschikking te stellen. Veelzeggend zijn ook de uitkomsten van de Transparantiebenchmark 2023 en de daarop gebaseerde Kristalprijs, waaruit blijkt dat rond 50% van de grootste (!) Nederlandse ondernemingen in het geheel geen informatie verschaft over duurzaamheid. In de Transparantiebenchmark 2020 werd geen enkele duurzaamheidsinformatie verstrekt door 53% van de grootste ondernemingen, in die van 2022 was het percentage gezakt tot 49%, een lichte verbetering. De Transparantiebenchmark werd iedere twee jaar opgesteld, waarbij die van 2022 de laatste was in verband met het van toepassing worden van de CSRD in 2024⁷¹.

Aan de andere kanten blijkt uit een recente inventarisatie dat 90% van grote ondernemingen die door de Omnibus niet meer onder de CSRD-scope vallen van plan is de duurzaamheidsrapportage (vrijwillig) voort te zetten⁷², en uit een ander onderzoek dat de helft van de Nederlandse ondernemingen voorstander is van vrijwillige duurzaamheidsrapportage⁷³.

⁷⁰ Vergoossen & Van Beest (2018).

⁷¹ Zie Hoogendoorn, 2021. Als een soort opvolger worden nu jaarlijks de CSRD Awards uitgereikt (Accountant.nl, 2025b).

⁷² Dit betreft een studie van duurzaamheidsplatform Osapiens. De reden om vrijwillig door te gaan is dat deze ondernemingen al op de CSRD waren voorbereid. Tegelijkertijd verwacht 84,5% dat verminderde regelgevende druk op termijn zal leiden tot minder interne middelen voor duurzaamheidsrapportage. Zie Accountant.nl (2026)

⁷³ Dit betreft een onderzoek van Visma (Accountant.nl, 2025a).

Appendix 3. Empirisch onderzoek naar het nut van het Integrated Reporting

In deze appendix wordt een samenvatting gegeven van het empirisch onderzoek dat heeft plaatsgevonden naar het nut van Integrated Reporting.

Zuid-Afrika

In 2010 werd toepassing van het IIRC Framework van integrated reporting door de Johannesburg Stock Exchange (JSE) in verplicht gesteld voor de aldaar genoteerde ondernemingen. Diverse onderzoeken hebben dan ook betrekking op de situatie in Zuid-Afrika.

Steyn (2014) onderzocht de opvattingen van het senior management (CEO's, CFO's en senior executives) over de toepassing van integrated reporting. Dit werd vooral nuttig geacht voor de reputatie van de onderneming, de behoeften van investeerders en de relatie met stakeholders.

Churet and Eccles (2014) vonden een positieve relatie tussen de toepassing van integrated reporting in Zuid-Afrika en de financiële prestaties in een beperkt aantal sectoren.

Lee and Yeo (2016) onderzochten de relatie tussen integrated reporting en de waardering van beursgenoteerde ondernemingen in Zuid-Afrika. Ze stelden een positieve samenhang vast. Hun conclusie is de voordelen van integrated reporting de kosten ervan overtreffen. Dit geldt in het bijzonder voor ondernemingen met een complexe operationele en informatieve omgeving. Aanvullende analyses geven aan dat ondernemingen met een hoger niveau van integrated reporting beter presteren dan ondernemingen met een lager niveau, zowel op het gebied van de aandelenmarkt als op het gebied van financiële rapportage.

Baboukardis en Rimmel (2016) onderzochten of de waarderelevantie van eigen vermogen en winst van ondernemingen die genoteerd zijn aan de JSE is verbeterd na de verplichte invoering van een integrated reporting benadering volgens het King III-rapport. Ze vinden sterk bewijs voor een scherpe stijging van de waarderelevantie van de winst, maar op een daling van de waarderelevantie van het eigen vermogen (netto-activa). Dat laatste beschouwen de onderzoekers echter als een aanvullend argument ten gunste van het standpunt van het IIRC om gelijke betekenis toe te kennen aan een breed scala aan 'kapitaal', zoals menselijk, sociaal en natuurlijk

kapitaal, omdat met integrated reporting een betere schatting mogelijk is van risico's en niet in de balans opgenomen verplichtingen.

Ook Zhou et al (2017) analyseerde het nut van integrated reporting voor op de JSE genoteerde ondernemingen. Uit dat onderzoek komt naar voren dat een betere aansluiting op het raamwerk van de IIRC leidt tot een daling van de afwijkingen van de voorspellingen van financieel analisten. Voor enkele ondernemingen leidt het ook tot een daling van de kosten van eigen vermogen.

Verenigde Staten

Krijgsman (2015) heeft een experiment uitgevoerd onder investeerders uit de Verenigde Staten. Hij concludeert dat het geïntegreerd rapporteren de communicatie tussen ondernemingen en kapitaalverstrekkers kan verbeteren en de allocatie van kapitaal kan bevorderen.

James (2015) inventariseerde de standpunten van gevorderde accountingstudenten en concludeert dat zij in het algemeen duurzaamheidsverslaggeving, waaronder de geïntegreerde versie, ondersteunen en vooral nuttig vinden voor grote ondernemingen.

Verenigd Koninkrijk

Slack en Tsalavoutas (2018) hebben interviews gehouden met 22 actoren op de Britse aandelenmarkt. Ondanks institutionele steun blijkt de vraag naar integrated reporting en de bruikbaarheid van beslissingen door marktdeelnemers laag. Er zijn zorgen over het kader en de vergelijkbaarheid en consistentie van rapportages. Daarbij was het niet behulpzaam dat naleving en beoordeling of controle door de accountant in het Verenigd Koninkrijk niet verplicht waren.

Italië

Vitolla en Raimo (2018) hebben een case study uitgevoerd bij de Generali Group. De bevindingen tonen aan hoe de implementatie van geïntegreerde rapportage het resultaat is geweest van een duidelijke wens van het topmanagement en dat de toepassing van deze praktijk een uitgesproken positief effect heeft gehad, zowel vanuit intern als extern oogpunt.

Nederland

Maas c.s (2014) hebben door middel van een enquête onder 103 Accountants in Business inzicht gegeven in de toenmalige praktijk van integrated reporting. Eén van de conclusies is dat niet kapitaalverstrekkers de belangrijkste belanghebbenden van integrated reporting zijn, maar klanten, werknemers, de omgeving, maatschappelijke organisaties en overheidsinstanties. Voorts blijken ondernemingen te worstelen met de implementatie van integrated reporting en de toepassing van meetsystemen.

Het onderzoeksinstituut NEMACCC, een samenwerking tussen de NBA en de Erasmus Universiteit Rotterdam, heeft in 2014 onderzoek gedaan naar het belang van integrated thinking en integrated reporting voor het midden- en kleinbedrijf in Nederland. Naast literatuuronderzoek is een enquête uitgezet. De conclusie is dat anno 2014 de potentiële voordelen van het toepassen van integrated thinking en integrated reporting nog grotendeels onbekend zijn bij het MKB, terwijl voor veel MKB-ondernemingen de denkwijze van integrated thinking al veel bekende elementen in zich heeft. NEMACC beveelt aan stapsgewijs voor te sorteren op de toekomst door allereerst te focussen op integrated thinking en vervolgens op integrated reporting.

De Graaff en Steens (2023) doen verslag van een onderzoek onder 62 commissarissen. De respondenten die ervaring hebben met integrated reporting geven aan dat zij daar bij hun werkzaamheden voordeel van hebben.

Een case study van integrated reporting bij een bouwbedrijf in het MKB is uitgevoerd door Van Zetten-Donkersloot en Van de Ven (2021). Hun studie geeft inzicht in de wijze waarop belangrijke stakeholders zijn betrokken zijn bij het identificeren van niet-financiële informatie voor het jaarverslag.

Wereldwijd

Hurks et al (2015) hebben 38 geïntegreerde verslagen van ondernemingen uit diverse landen. De onderzoekers geven aan dat deze ondernemingen goed op weg zijn om het Framework toe te passen, maar dat er ruimte is voor verbeteringen.

Maas en Sampers (2020) geven een algemeen overzicht van de bevindingen in andere empirische onderzoeken naar de positieve en negatieve effecten van niet-financiële verslaggeving. Zij gaan niet specifiek in op het integratie-aspect.

Een recente samenvatting van 45 peer-reviewed artikelen over de baten en uitdagingen van integrated reporting geven Alramadan en Almasri (2025). Uit hun analyse blijkt dat integrated reporting de kapitaalkosten aanzienlijk kan verlagen en de financiële prestaties kan verbeteren, vooral in omgevingen met hoge informatie-asymmetrie en sterke bescherming van beleggers. De invloed van integrated reporting op informatie-asymmetrie en de waarde-relevantie van boekhoudkundige informatie blijft echter contextafhankelijk, met gemengde bewijzen in verschillende regelgevende en culturele omgevingen. Zij concluderen dat integrated reporting aanzienlijk potentieel biedt om de kwaliteit van verslaggeving en stakeholdercommunicatie te verbeteren.

Appendix 4. De Integrated Profit and Loss Statement of Impact Statement

In deze appendix wordt ingegaan op enkele initiatieven inzake een geïntegreerde winst- en verliesrekening.

A. Organisaties

*Value Balancing Alliance*⁷⁴

De Value Balancing Alliance is een alliantie van multinationale ondernemingen met als doel het meten en rapporteren van de werkelijke waarde die ondernemingen creëren op een robuuste, vergelijkbare en controleerbare manier. Gewerkt wordt aan een uniforme, internationaal erkende waarderingsmethode voor het berekenen van betrouwbare duurzaamheidsmaatstaven.

De methodologie omschrijft de VBA als 'Impact Measurement and Valuation' (IMV). In plaats van de term geïntegreerde winst- en verliesrekening gebruiken ze de term 'Impact Statement'⁷⁵. Hierin worden drie kapitalen onderscheiden: economisch kapitaal, natuurlijk kapitaal en sociaal kapitaal. In een impact statement worden de baten en lasten van alle drie kapitalen weergegeven⁷⁶.

*Capitals Coalition*⁷⁷

De Capitals Coalition heeft het Integrated Decision-Making Framework ontwikkeld, gericht op het waarderen van en bij de besluitvorming rekening houden met vier kapitalen: natuurlijk kapitaal, sociaal kapitaal, menselijk kapitaal en geproduceerd kapitaal. De Capitals Coalition heeft de Impact Value Standards Board (IVSB) opgericht.

Eén van hun projecten is 'Nature on the balance sheet'⁷⁸, met als doel de waarde van natuur in de financiële balans op te nemen.

⁷⁴ Zie [Home - Value Balancing Alliance](#).

⁷⁵ Zie [VBA Impact Statement Final.pdf](#). Zie ook het Impact Valuation Sprint Report [Impact Valuation Sprint Report 2024 Final.pdf](#)

⁷⁶ Zie ook Value Balancing Alliance (ongedateerd): The case of monetary valuation.

⁷⁷ Zie [Capitals Coalition – building a resilient economy that values what matters](#). De Capitals Coalition bestaat sinds 2020 en komt voort uit de in 2012 opgerichte Natural Capital Coalition.

⁷⁸ [Nature on the Balance Sheet Initiative - Capitals Coalition](#).

In een rapport uit 2022 zijn verschillende waarderingsmodellen naast elkaar gezet⁷⁹.

In 2024 is men begonnen met een project om een geïntegreerde winst- en verliesrekening te ontwikkelen⁸⁰, als een specifieke toepassing van een 'Impact Statement', waarbij wordt gespiegeld aan de opstelling van een traditionele financiële winst- en verliesrekening. In het uitgebreide rapport uit 2025 'Accounting for Value: Emerging Approaches of Integrated Profit & Loss and Impact Statements' worden onder andere voorbeelden uit de praktijk weergegeven. Ook wordt uitgebreid ingegaan op de methodologie van een geïntegreerde winst- en verliesrekening.

*Impact Economy Foundation*⁸¹

De Nederlandse Impact Economy Foundation heeft in vervolg op een eerder initiatief van Harvard University in 2024 een 'Impact-Weighted Accounts Framework' opgesteld⁸². Onderdeel van het Framework is een 'Integrated Profit and Loss' overzicht, waarbij zowel de baten als lasten inzake zowel mens als milieu worden gewaardeerd. Daarbij wordt uitgegaan van de zes kapitalen van de IIRC.

Ook worden kort de eerste contouren van een geïntegreerde balans geschetst⁸³.

Ook verzorgt de Impact Economy Foundation jaarlijks de verkiezing van de Chief Value Officer of the Year.

*Impact Institute*⁸⁴

Ook het Impact Institute zetelt in Nederland met als missie om organisaties te transformeren naar meer duurzame bedrijfsmodellen door een gemeenschappelijke taal voor impact te creëren. Daarbij wordt de impact gekwantificeerd en in geld uitgedrukt. In 2020 publiceerden zij de 'Integrated Profit & Loss Assessment Methodology'⁸⁵.

⁷⁹ Capitals Coalition (2022), A navigation through value accounting methods.

⁸⁰ [Accounting for Value: Emerging Approaches of Integrated Profit & Loss and Impact Statements - Capitals Coalition](#)

⁸¹ <https://impacteconomyfoundation.org/>. Zie diverse (ongedateerde) publicaties in de literatuurlijst.

⁸² Impact Economy Foundation (2024).

⁸³ Impact Economy Foundation (2024), pag. 29. +69

⁸⁴ <https://www.impactinstitute.com/nl/>

⁸⁵ Impact Institute (2020).

Onder leiding van hoogleraren Dirk Schoenmaker (Rotterdam School of Management / Erasmus) en Willem Schramade (Nyenrode) en econometrist Wander Marijnissen heeft een team van 400 studenten met een nieuwe rekenmethode de integrale waarde van 23 AEX-ondernemingen bepaald. De integrale waarde bestaat uit de som van de financiële waarde, sociale waarde en ecologische waarde. Zo zijn zij gekomen tot een 'future-proof-ratio'. Als deze hoger is dan 1 dan heeft de onderneming een positieve sociale en ecologische impact. Is de ratio tussen 0 en 1 dan is een deel van de financiële waarde ontstaan ten koste van de maatschappij. Bij een ratio lager dan nul heeft de onderneming een grote negatieve sociale en ecologische impact. In 2023 staat Philips bovenaan met future-proof-ratio van 4,68. ArcelorMittal sluit de rij met een future-proof-ratio -12,01.

In 2026 is de analyse van de maatschappelijke waarde van NS gepubliceerd (Bruins, 2026). Die score was 11,3, nog een stuk hoger dan die van Philips. In de hoofdtekst wordt daar nader op ingegaan.

In een eerder rapport uit 2022 wordt een Integrated Value Model (IVM) gepresenteerd, waarbij de financiële waarde van de onderneming wordt geïntegreerd met de gemonetariseerde effecten van de acties van de onderneming op mens en milieu. Het IVM-model is primair gericht op besluitvorming binnen organisaties en niet op informatieverschaffing aan stakeholders.

B. Nog een tweetal voorbeelden van toepassingen

Zie voor Puma, Philips, ABN AMRO en Alliander de hoofdtekst.

Holcim

Holcim, een wereldwijd opererende divisie van bouwmaterialen en aggregaten van Zwitserse oorsprong, is een pionier op het gebied van de waardering van impact. Sinds 2014 worden jaarlijks de impact op economisch, sociaal en milieugebied gemonetariseerd en gepubliceerd door middel van een geïntegreerde winst- en verliesrekening⁸⁷. Holcim gebruikt daarbij in 2024 de IMV-methodiek van de Value Balancing Alliance. In de

⁸⁶ Schoenmaker *cs* (2025). Zie ook Bergshoeff (2025).

⁸⁷ Zie voor de editie 2023; [Holcim Integrated Profit and Loss Statement 2023](#). Ik heb geen overzicht voor 2024 gevonden.

toelichting worden de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de metingen van de impact aangegeven.

Natura & Co

IFAC heeft in 2022 een case study gepubliceerd over de geïntegreerde winst- en verliesrekening (IP&L) bij Natura & Co⁸⁸.

Natura (opgericht in 1969) is een Braziliaans wereldwijd cosmeticabedrijf met het hoofdkantoor in São Paulo. Sinds 2020 maakt Natura deel uit van de Natura & Co-groep, die bestaat uit vier beautyondernemingen: Avon, Natura, The Body Shop en Aesop.

Natura is een leider op het gebied van impact accounting en gebruikt haar IP&L en onderliggende methodologie om de impact en netto waarde van haar bedrijfsresultaten op milieu-, sociale- en menselijke kapitaal te kwantificeren.

De IP&L brengt de impact van de bedrijfsactiviteiten van Natura in kaart over de volledige waardeketen, van de leveranciersketen van Natura en extractieve gemeenschappen in het Amazonegebied, via de directe operaties van Natura, haar beauty consultants, tot aan het gebruik van producten en het einde van de levensduur van producten.

Natura implementeerde het IP&L-model als een strategisch management- en besluitvormingsinstrument, om de resultaten rechtstreeks te kunnen vergelijken met de financiële resultaten.

De afdelingen Controlling en Finance zijn betrokken bij de ontwikkeling van de IP&L-methodologie, inclusief het verzamelen van gegevens, meten en waarderen.

De ontwikkeling en publicatie van de IP&L begon in 2010 met de inspanningen van Natura om zijn leveranciersnetwerk en belangrijke grondstoffen zoals palmolie te begrijpen. Tussen 2014 en 2016 ontwikkelde Natura een Environmental Profit & Loss en breidde deze in 2017 tot 2019 uit naar sociale impact. Een volledig IP&L-model werd in 2021 uitgebracht en is nu opgenomen in interne besluitvorming en het externe jaarverslag. De accountant geeft hierbij een limited assurance verklaring af⁸⁹.

⁸⁸ [Case Study: Integrated Profit and Loss Accounting at Natura & Co | IFAC](#).

⁸⁹ Zie voor het Integrated Report 2024; [Natura Co Integrated Report 2024.pdf](#) (pag. 69 – 70 en 191 - 192) en voor de IP&L 2024 [02d7fe44-1aa4-3649-7c4d-cbe6594f7601](#)